
VICENT VENTURA

ALS CENT ANYS DE LA MORT DE
CONSTANTÍ LLOMBART

El 4 de març últim va fer cent anys de la mort de Constantí Llobart, a la seua ciutat de València, on havia nascut el 1848 i on va viure sense interrupcions destacables una existència més aviat marcada per la precarietat de mitjans, però ben activa i plena d'iniciatives fecundes, mereixedores d'un bon record.¹

Unes setmanes abans de morir, Llobart encara havia parlat en una vetlada d'homenatge a Gaetà Ripoll, un mestre d'escola que fou l'última víctima de la Inquisició espanyola, penjat a València el 1826. I uns mesos enrere, en novembre de 1892, Llobart havia intervingut en una acció pública contra el luxe en què vivien les jerarquies eclesiàstiques, just quan feia la seua entrada a la diòcesi un nou arquebisbe, en un episodi que degué sotraguejar moltes consciències.

Llobart va ser pobre, possiblement francmaçó, una mica solitari i rebel. Per als benpensants i els filisteus, que llavors com ara dominaven la societat valenciana, arrossegava, a més, l'estigma d'una joventut de bohèmia passada en tavernes miserables, de ser fill d'un vigilant de les populars «Alameretes» dels Serrans –com la gent en deia–, de l'autodidactisme i de la pobresa familiar.

El polític i periodista Juli Just, en el seu llibre *Blasco Ibáñez i València* (1929), retratà amb encert el personatge.

Amb tota seguretat, aquestes dades de la seua vida –afegides als atzars de la vida política contemporània del nostre país– expliquen, ni que siga en part el fet, certament

(1) Agraesc al meu amic Francesc Pérez i Moragón l'ajut bibliogràfic i més d'una indicació que em van resultar útils, a l'hora de preparar aquest parlament.

lamentable, que a hores d'ara no tinguem a l'abast una biografia d'ell mitjanament útil –no ho és, ni de bon tros, la de Lloris 1982–² i també expliquen que el seu centenari haja passat sense pena ni glòria, fins avui, en què la Universitat de València s'ha recordat d'ell i m'ha oferit, de manera generosa, que en digués unes paraules. Ho expliquen, però no ho justifiquen. I jo vull aprofitar aquesta ocasió per reclamar de la Universitat que finalment es faça aquesta biografia extensa i documentada de Llombart, que ens hauria d'explicar, no cal dubtar-ne, molts punts encara foscos sobre el fracàs –relatiu, si més no– de la Renaixença al País Valencià.

I bé, la gran reivindicació de la figura de Llombart la va formular Joan Fuster, en *Nosaltres, els valencians*, quan deia:

Només un home, de tota la Renaixença valenciana, sembla tenir una intuïció més fina dels problemes i de les solucions: Constantí Llombart. Autodidacte i artesà, republicà federal i bohemí recalcitrant, Llombart estava en contacte amb el poble, en formava part i podia haver obert a l'ideal renaixentista el millor camí per a la seua consolidació: l'assistència majoritària, la vinculació a l'esquerra, la saba de les extenses capes socials que no s'havien castellanitzat (Fuster 1964: 224).

Tanmateix, aquesta possibilitat no s'acomplí, entre altres raons perquè la dreta –per a seguir utilitzant el vocabulari de Fuster– es va apoderar, com és ben sabut, de l'instrument organitzatiu que Llombart havia fundat, i el va convertir en una suma d'esterilitats literàries i polítiques, en una desviació paralitzadora del valencianisme, una carcassa folklòrica que de ben poc ha servit, durant la pràctica totalitat de la seua existència.

De tota manera –també ho advertia Fuster–, Llombart va fer prou més que crear *Lo Rat-Penat*; féu «diccionaris, gramàtiques, revistes», és a dir, llançà modestament una sèrie d'empreses intel·lectuals i culturals necessàries, com ara l'edició popular d'alguns autors antics, la reedició, molt augmentada, del diccionari valencià-castellà d'Escrig, o el repertori biobibliogràfic *Los fills de la Morta-Viva* (1883). Tot plegat anava ple de bona voluntat i també d'errors, que els especialistes han assenyalat. És igual. El que hem de valorar, ara mateix, és l'energia del personatge, la seua decisió d'enfrontar-se sense recursos propis, gairebé sense ajut de ningú, amb una situació adversa. I d'enfrontar-s'hi continuadament, amb tenacitat.

La preparació de Llombart no era certament la més adequada per a encarar tots els treballs que dugué a terme, perquè en els estudis regulars no havia passat de les primeres lletres. Així, era molt fàcil als seus opositors, que el menysprearen sempre, mirar-lo per damunt del muscle. Ells sí que havien passat per la Universitat, portaven una vida pròspera, tenien una família beneïda per l'església i un poder polític real. Llombart no

(2) Posteriorment, Josep L. León Roca n'ha publicat una que, al meu parer, resulta insuficient.

aconseguia prou mitjans per a una revista setmanal en valencià, però els altres sí que en tenien per a muntar diaris –en castellà, no cal dir-ho– de llarga vida i de penosa influència.

Rebel·lant-se contra aquestes dificultats, Llombart no deixà mai de lluitar. Costa d'imaginar tot el que hauria arribat a fer, si hagués tingut més diners i més vida, perquè va morir als quarant-cinc anys, a una edat relativament jove.

Fou un home d'una tenacitat envejable, que només es veié recompensada pel bon record que va deixar entre alguns joves que van rebre de Llombart una influència o altra, en el moment de la seua formació. Entre ells, Blasco Ibáñez. Era una colla que es dedicava a voltar per la ciutat i per l'Horta, admirant els paisatges, a fer lectures col·lectives de la literatura clàssica, a passar l'estona en una «tenda» o altra, en alguna d'aquelles barraques que Blasco, després, integraria en relats d'ambientació local. No es limitava a això, aquell grup. També feien política republicana, actes de protesta contra el règim que, en alguna ocasió, els portà tots a la presó, ni que fóra incidentalment. Aquests joves evitarien després que el cadàver de Llombart fóra utilitzat pels seus detractors i enemics polítics i ideològics, com a centre i excusa d'una pantomima sinistra de propaganda religiosa, que no hauria tingut res a veure amb la trajectòria vital sencera del difunt.

Pel costat nacional, el programa de Llombart tractava d'aconseguir que el poble valencià –com deia en una de les seues publicacions– aprenguéss

(3) La Redacció, «Propòsits y aspiracions», *Lo Rat Penat*. Periòdic Lliterari Quincenal. Orgue oficial de la Societat de Amadors de les Glories Valencianes redactat per escriptors valencians, catalans y mallorquins, 1, València 15 de desembre de 1884, pàg. 1. Segons Blasco (1985: 30) el text era «òbviamment» de la ploma de Llombart.

(4) Poc abans de les eleccions municipals que portaren la Segona República, el 4 d'abril de 1931, Adolf Pizcueta féu un discurs d'homenatge a Llombart dins un acte organitzat per l'Agrupació Valencianista Republicana (Avant, 19, 4 abril 1931, pàg. 2). Veg. també Adolf Pizcueta, «Constantí Llombart», *Taula de Lletres Valencianes* 11, agost 1928, pàg. 6.

a estimar ses coses, començant per estudiar sa nativa llengua, sa literatura i sa història, ses lleis, ses costums i tradicions; i acabant per donar a tot lo seu, com los catalans saben fer-ho, tot lo valor, importància o mèrit que en si tinga.³

Algú dirà que era un programa de mínims, però el ben cert és que, malgrat el temps que ens separa de la seua formulació, encara no s'ha aconseguit.

Pel costat de la política, la personalitat de Llombart és un testimoni de lluita contra determinades opressions –polítiques, religioses, morals– i a favor d'una ideologia que tenia com a referent la Revolució Francesa i que per a ell –pobre com era– devia estar carregada indubtablement d'una aspiració a la igualtat social.

Així, hi havia en Llombart propostes que continuen ben vives, exigències encara insatisfetes. Aquest és el fonament clar de la importància que nosaltres, ara, donem a la seua figura, com a iniciador d'una trajectòria reivindicativa que no s'ha acabat i que no ha cessat en cap moment, malgrat les circumstàncies en què ha hagut de viure el País Valencià durant aquests cent anys.

Llombart ha tingut en algunes ocasions el reconeixement de grups valencianistes situats cap a l'esquerra,⁴ en actes realitzats davant el seu monument o davant la seua tomba, al cementeri civil de València, en la dictadura de Primo de Rivera o durant la

Segona República –per exemple, quan Francesc Bosch i Morata, des del Consell Executiu de València, en plena guerra d'Espanya, situava l'obra de Llombart entre els antecedents més vàlids per a la creació de l'Institut d'Estudis Valencians, una entitat que la victòria de Franco frustraria poc després:

En l'últim terç del segle passat, apareix en la vida valenciana un home, un idealiste, al qual el poble valencià no ha rendit encara l'homenatge que pertoca a la seua forta personalitat, única en el seu temps. Isolada en la revisió i espiritualment inflamada d'ardor patriòtic, marca als valencians, amb la seua conducta i la seua obra, la drecera per al recobrament totalitari del País Valencià. Este home fón Constantí Llombart.

Llombart inicià el renaixement valencià per l'únic camí que calia: el del recobrament espiritual mitjançant l'apropament al poble per a sentir-lo i interpretar-lo i expressant estos sentiments interpretatius amb l'idioma propi, exponent màxim de l'espiritualitat autòctona.⁵

Potser també, fou reivindicat després. Però, que jo sàpia, mai fins ara no se l'havia recordat públicament i oficialment des de la Universitat. Crec que aquest és un fet remarcable, a través del qual podem entendre que el compromís de la més alta institució cultural i intel·lectual valenciana, amb la cultura del nostre poble, s'aferma i es consolida. És una garantia inequívoca per al futur que, com a ciutadans, cal agrair públicament.

VICENT VENTURA

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLASCO, R. (1985) *Constantí Llombart i "Lo Rat Penat"*, València, Diputació de València.
- FUSTER, J. (1964) *Nosaltres, els valencians*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62.
- JUST, J. (1929) *Blasco Ibáñez i València*, València, L'Estel.
- LLORIS, M. (1982) *Constantí Llombart*, València, Institució Alfons el Magnànim-Diputació de València.

(5) *Institut d'Estudis Valencians. Memòria. Membres. Reglament interior*, València 1937. Reproduït en *València, capital cultural de la República (1936-1937). Antologia de textos i documents*. València 1986, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pàg. 448.